

UDK 904-033.71(497.6)
Pregledni rad

Ivanka MILIČEVIĆ CAPEK

VIDIĆA GUVNO, VRANJEVO SELO - ZAŠTITNA ISTRAŽIVANJA

Nepoštivanje zakonske procedure i ignoriranje nadležne službe zaštite baštine u postupku izdavanja urbanističke suglasnosti za izgradnju magistralne ceste Neum - Stolac, uzrokovalo je uništenje arheoloških slojeva, što je posebno utvrđeno na području kulturno-povijesne cjeline Vranjevo Selo u zaleđu Neuma. Pri arheološkom nadzoru strojnih radova na lokalitetu Vidića guvno tijekom 2006. god. otkriveni su i hitno zaštitno istraženi srednjovjekovni grob pod stećkom i ilirskoga kneževskog ukopa s bogatim metalnim i keramičkim nalazima.

Zavod za zaštitu kulturno-povijesne baštine Hercegovačko-neretvanske županije (HNŽ) pri arheološkom nadzoru strojnih iskopavanja na proširenju trase magistralne ceste Neum - Stolac kroz Vranjevo Selo obavio je zaštitno istraživanje dijela pretpovijesne gomile zahvaćene trasom na lokalitetu Vidića guvno.¹ Istraživanja su obavljena tijekom travnja i svibnja 2006. god.

Urbanistička suglasnost za gradnju magistralne ceste Neum - Stolac izdana je bez propisane suglasnosti, odnosno uvjeta Zavoda za zaštitu kulturno-povijesne baštine HNŽ, što je prouzrokovalo uništenje neprocjenjivih arheoloških slojeva. To je posebno utvrđeno na području kulturno-povijesne cjeline Vranjevo Selo u zaleđu Neuma. Cesta prolazi pored nacionalnoga spomenika Vranjevo Selo, neposredno uz nekropolu stećaka.

¹ Radove je vodila autorica teksta uza suradnju Stanislava Vukorepa i crtačice Željke Vrdoljak. Zahvaljujem na pomoći i suradnji dr. don Ivici Puljiću, Odjelu za geodetske i imovinsko-pravne poslove Općine Neum i izvoditeljima radova.

Uzduž i u profilima trase učestalo se pojavljivao keramički materijal o čemu investitor nije pravovremeno obavijestio nadležne službe zaštite baštine.

Na apele Zavoda za zaštitu kulturno-povijesne baštine HNŽ za spašavanje arheološkoga područja i potrebe sustavnih arheoloških istraživanja, koja bi prethodila izgradnji ceste oglušile su se sve nadležne državne institucije.²

Zavod za zaštitu kulturno-povijesne baštine HNŽ je u dogovoru s investitorom preuzeo nadzor daljnega tijeka kopačkih radova. Financiranje istraživanja je prema odredbama Zakona o zaštiti kulturno-povijesne baštine HNŽ osigurao investitor radova Direkcija za ceste Federacije BiH.

Vranjevo Selo je jedan od najznačajnijih arheoloških lokaliteta u našoj zemlji, na kojem se kontinuitet života može pratiti od pretpovijesti, preko antike do kasnoga srednjeg vijeka.

Povjerenstvo za nacionalne spomenike BiH je područje Vranjevo Selo - ostaci rimskoga naselja i srednjovjekovna nekropola sa stećcima proglašilo nacionalnim spomenikom 2004. god.

Dosadašnja saznanja o Vranjevu Selu rezultat su slučajnih nalaza, arheoloških rekognosciranja i sondažnih arheoloških istraživanja obavljenih 80-ih god. 20. st.

Najraniji spomen Vranjeva Sela u arheološkoj literaturi potječe iz 1892. god.³

Rimsko naselje, nalaz građevinske opeke *pansiana* datira na početak Rimskoga Carstva u 1. st., a ulomak stele M. Ulpija Severa i druge stele s tragovima nadgrobne formule D(is) M(anibus), ukazuje na kontinuitet trajanja naselja do 4. st. S područja rimskoga lokaliteta potječu i dvije brončane kopče (Zemaljski muzej, inventarski br. 393, 394).⁴

Sondažna arheološka istraživanja, koja je vršio Zemaljski muzej iz Sarajeva, otkrila su ranokršćanske grobnice i ulomke arhitekture koji ukazuju na postojanje ranokršćanskog sakralnog objekta iz 5.-6. st.⁵

² Apel je poslan na adresu Povjerenstva za nacionalne spomenike BiH, Ministarstva kulture BiH i Zemaljskog muzeja BiH. Komisija Povjerenstva je izašla na teren 10 mjeseci nakon upućenoga apela. Istovrsni nacionalni spomenici imaju zaštitni pojas i do 2 km (npr. Radimlja). Nekropola u Vranjevu Selu nema zaštitni pojas po odluci Povjerenstva!

³ Č. TRUHELKA, "Prilozi rimskoj arheologiji Bosne i Hercegovine", *Glasnik Zemaljskog muzeja*, Sarajevo, 1892., str. 362.

⁴ V. PAŠKVALIN, "Crkvina/Vranjevo selo - rimsko naselje", *Kršćanstvo kasne antike u zaleđu Salone i Narone*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2003., str. 243.

⁵ ISTO, str. 244.

Na području Vranjeva Sela locirana je nekropola stećaka s oko 145 spomenika. Iz tri natpisa na stećcima i iz arhivskih podataka pouzdano se zna da se radi o nekropoli vlastelinskoga roda Nikolića, feudalnih gospodara župe Žabe, koja je obuhvaćala teritorij današnje općine Neum i župe Popovo, i koji su bili u rodbinskim vezama s bosanskom vladarskom porodicom Kotromanića.⁶ Nekropola stećaka ukazuje na postojanje srednjovjekovnoga naselja u blizini.

Lokalitet Vidića guvno, u novije vrijeme pretvoren u guvno, mjesto za vršenje žita, kroz povijest je zadržao kontinuitet pokapanja. Na pretpovijesnoj grobnoj gomili u kasnom srednjem vijeku vršeni su ukopi pod stećcima. Niveliranjem terena u vrijeme gradnje guvna oštećeni su pretpovijesni arheološki slojevi, a kamena ploča stećka je uklopljena u arhitekturu guvna.

Zaštitna arheološka istraživanja pokazala su da se na prostoru guvna nalazi jedan srednjovjekovni grob pod stećkom. Stećak u obliku kamene ploče bez ukrasa bio je dio postojeće nekropole. Kamene ploče grobnoga okvira vrlo su kvalitetno obrađene. Pronađen je jedan skelet bez grobnih priloga.

Pri nadzoru strojnoga otkopavanja guvna, u profilu njegovoga središnjeg dijela, pojavili su se keramički i metalni nalazi. Na dubini 20-30 cm konstatirani su ulomci dvije iliro-grčke kacige, nekoliko kopalja, jantarne perle, veliki broj metalnih dijelova nošnje: lučne i okrugle brončane fibule, omega igle i druge igle, te velika količina keramičkih ulomaka.⁷

Prema ovim nalazima možemo ustvrditi da se radi o ilirskoj grobnoj gomili, tumulu s ratničkim ukopom ili više ukopa, na kojoj se u kasnom srednjem vijeku nastavilo sahranjivanje, a izgradnjom guvna arheološki slojevi su oštećeni i izmiješani, te se nisu mogli stratigrafski pratiti. Lokalitet je geodetski snimljen i popraćen opsežnom fotodokumentacijom.

Keramičke nalaze možemo pripisati grčkim radionicama (Atena, Korint i dr.) iz 4. st. pr. Kr. Keramika je gotovo sva s tamnosmeđim i crnim premazom, a oblici sugeriraju da se koristila pri posluživanju i pijenju vina. Posude je razbijano u okviru pogrebnoga ritusa, a veći je broj ulomaka tijekom vremena izgubljen za potpunu rekonstrukciju svih posuda. Najveći broj fragmenata pripada primjercima kupa na nozi, odnosno plitkim posudicama što su se upotrebljavale za pijenje vina i nazivale se kylix. Prema sačuvanim ulomcima, posebno dna ovih posuda, može se prepostaviti 11 komada kyliksa sličnih oblika i veličine, mala posuda za vino s dvije ručke (pelike) i vrč za vino (oinohoe), te još nekoliko keramičkih oblika.

⁶ Š. BEŠLAGIĆ, *Stećci kataloško-topografski pregled*, Sarajevo, 1971., str. 323.

⁷ Konzervaciju i restauraciju keramičkih i metalnih nalaza obavlja Dalibor Martinović iz Muzeja grada Šibenika.

Grčko-ilirske kacige s pragnatidama i sa središnjim rebrima na tjemenu za pričvršćivanje perjanice ili bez njih pojavljuju se uglavnom na južnom priobalju Jadrana i u zaleđu, s time da su rijetke u unutrašnjosti. Sjevernije se pojavljuju u Labinu i u srednjem toku rijeke Cetine, a najgušći su nalazi između rijeka Cetine i Neretve i na otoku Braču. Na spomenutom prostoru nađeno je više od 60-ak kaciga, bilo onih s rebrima na tjemenu ili bez njih. Izvan ovoga prostora nađene su u Albaniji, Makedoniji, Grčkoj, a posebno su česte u Olimpiji gdje su pronađene u sklopu zavjetnih darova. Vremenski ove kacige od koje postoje stariji i mlađi tipovi stavljaju se u 5. do 3. st. pr. Kr. Postoje više tipova brončanih kaciga. Kacige nađene na istočnom jadranskom priobalju obično se pripisuju ilirskim plemenima koja su živjela na prostoru na kojem su one nađene, a najčešće se pripisuju Delmatima i Ardiyejcima ili Varijejima. S obzirom na položaj nalazišta, Vidića guvno, možemo s najvećom sigurnošću kacige i ostalu ratničku opremu iz groba pripisati ratničkim grobovima Ardiyejaca.

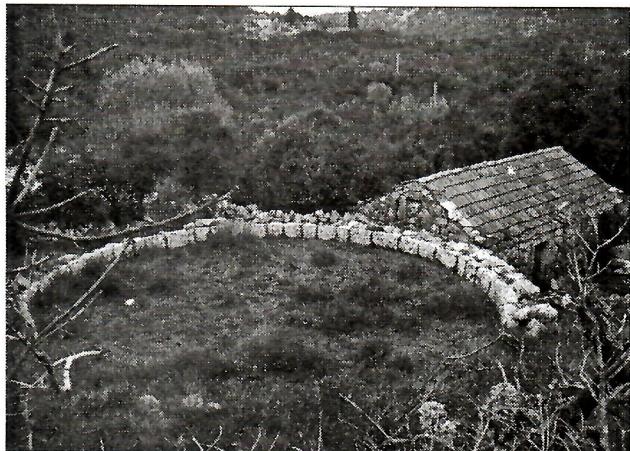
Ako slijedimo antičke izvore, može se zaključiti da su Ardiyejci sišli bliže moru nakon sukoba s Keltima i Autariyatima između 370. i 360. god. pr. Kr., a s obzirom da su nakon toga skoro stoljeće i pol bili glavni ratni čimbenik na moru i kopnu u ovom dijelu Jadrana, oko rijeke Neretve i šire, možemo i ove ratničke grobove iz Vidića guvna smjestiti u vrijeme od kraja 4. do kraja 3. st. pr. Kr.

Zaključak

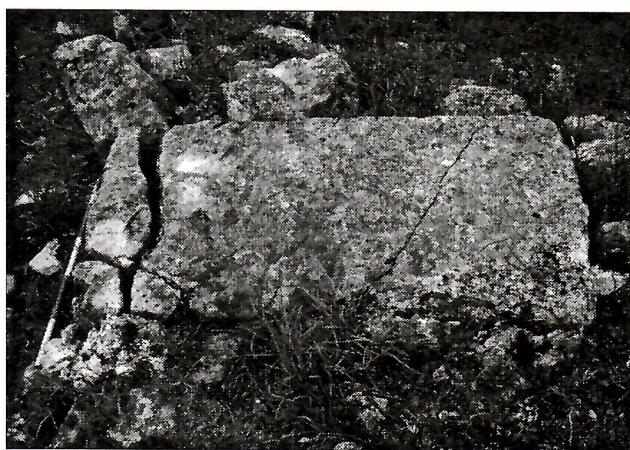
Tijekom 2006. god. Zavod za zaštitu kulturno-povijesne baštine HNŽ Mostar vršio je stručni nadzor pri strojnim iskopavanjima dijela trase magistralne ceste Neum - Stolac na području Vranjeva Sela, nacionalnoga spomenika i bogate kulturno-povijesne zone, pri čemu je otkriveno i zaštitno istraženo dosad nepoznato pretpovijesno i srednjovjekovno nalazište.

Na lokalitetu Vidića guvno, pretpovijesnoj gomili, u novije vrijeme pretvorenoj u guvno, mjesto za vršenje žita, pronađen je jedan srednjovjekovni ukop pod stećkom bez nalaza i ostaci brončanodobnoga kneževskog groba s bogatim metalnim i keramičkim prilozima. Grob je sadržavao dijelove dvije grčko-ilirske kacige, jantarne perle, lučne i okrugle brončane fibule, brojne igle i omega igle, kopla i druge željezne predmete, te grčke posude različitih oblika, među kojima preovladavaju kyliksi, pelike i oinohoe. Keramika je proizvod grčkih radionica iz 4. st. pr. Kr.

Ratnički grob iz Vidića guvna može se datirati u vrijeme od kraja 4. do kraja 3. st. pr. Kr. i etnički pripisati ilirskom plemenu Ardiyejaca, glavnom ratnom čimbeniku na moru i kopnu u ovom dijelu Jadrana u to doba.

Sl. 1.
*Pogled na
Vidića guvno sa
sjeverne strane.*

Sl. 2.
*Stećak uklopljen u
arhitekturu guvna.*

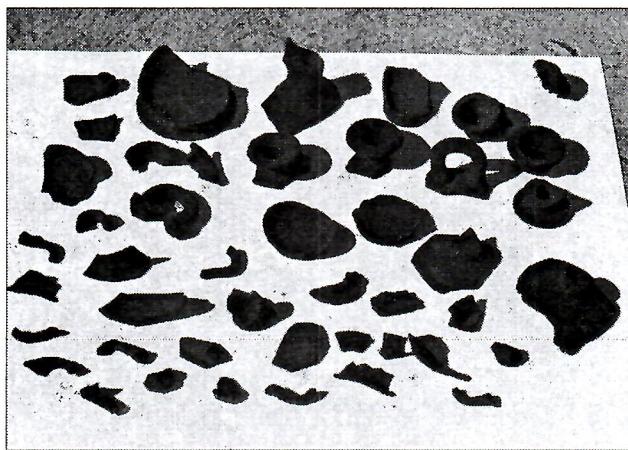
Sl. 3.
*Vidića guvno
tijekom istraživanja.*

Sl. 4.
*Grčko-ilirska
kaciga* in situ.

Sl. 5.
Igle.

Sl. 6.
*Ulomci
keramičkih
posuda.*